

УЧИТЕЛЬСЬКЕ,
СВЯТИТЕЛЬСЬКЕ
І ПАСТИРСЬКЕ
СЛУЖІННЯ
ЄПІСКОПА УГКЦ

БОГОСЛОВСЬКИЙ ВІДДІЛ ПАТРІАРШОЇ КУРІЇ УГКЦ

**УЧИТЕЛЬСЬКЕ,
СВЯТИТЕЛЬСЬКЕ
І ПАСТИРСЬКЕ
СЛУЖІННЯ
ЄПІСКОПА УГКЦ**

Львів
Видавництво «Свічало»
2018

УДК 27-46

Редакційна колегія:
владика Ярослав (Приріз),
о. д-р Роман Андрійовський,
д-р Марія Горяча

Художнє оформлення обкладинки
Христина Рейнарович

Учительське, святительське і пастирське служіння єпископа УГКЦ / Богословський відділ Патріаршої курії УГКЦ. – Львів : Свічадо, 2018. – 632 с.
ISBN 978-966-938-143-9

ISBN 978-966-938-143-9

© Патріярша курія УГКЦ, 2018

ЗМІСТ

I. ЄПИСКОП – УЧИТЕЛЬ ВІРИ (богословський аспект)

Блаженніший Святослав Шевчук	Єпископ як учитель віри13
о. Юрій Саквук	Місія та ідентичність помісної Церкви католицького сопричастя: критерії помісности27
о. Мирон Бендик	Ідентичність УГКЦ і короткий огляд Східних Церков.....79
о. Тарас Бублик	Східні Католицькі Церкви97
о. Ігор Шабан	Екуменічні виклики УГКЦ: нарис екуменічної проблематики 120
о. Ігор Бойко	Біоетична проблематика..... 125
Мирослав Маринович	Соціальна доктрина Церкви 146

II. ЄПИСКОП – СВЯТИТЕЛЬ (літургійний аспект)

о. Василь Рудейко	«Літургійна однообразність»: текстуально-ритуальний монолог чи єдність у вірі? 167
владика Венедикт Алексійчук	Літургійне служіння єпископа..... 186
о. Онуфрій (Олег) Кіндратишин	Літургійний одяг єпископа..... 197

III. ЄПИСКОП – ПАСТИР (пасторально-канонічний аспект)

Блаженніший Святослав Шевчук	Глобальний вимір УГКЦ: виклики, інкультурація, мова, ідентичність..... 241
Анатолій Бабинський	Структура УГКЦ в Україні та на поселеннях..... 251

владика Богдан Дзюрах	Синодальна діяльність: богословські основи, сучасні синодальні традиції УГКЦ 263
владика Євген Попович	Постать єпископа (єпарха, помічника, емери- та), його обов'язки і права на основі ККСЦ 328
Дмитро Якимець	Управлінські якості єпископа та принципи управління церковними структурами..... 345
владика Тарас Сеньків	Єпископська візитація: інструкція проведен- ня єпархіяльним єпископом канонічної візи- тації парафії..... 363
владика Богдан Дзюрах	Священики – найближчі співпрацівники єпископів 370
владика Теодор Мартинюк	Єпископ та чернечі інституції: богословсько- пасторальні та канонічні аспекти взаємвід- носин та співпраці..... 393
о. Тарас Барщевський	Покликання і місія мирян у Церкві: біблійно- богословське обґрунтування 426
о. Василь Білаш	Мирянські рухи й організації в УГКЦ та спе- цифіка їхньої діяльності 463
о. Віталій Токар	Загальне представлення окремих гріхів і кано- нічних процесів, застережених Римському Престолу 507
о. Соутус Анібал	«Ius speciale» – спеціальне право 541

IV. ІНШІ АСПЕКТИ ЄПІСКОПСЬКОГО СЛУЖІННЯ

о. Віталій Токар	Тимчасові блага Церкви..... 551
о. Олекса Петрів	Церква і держава..... 561
о. Андрій Максимович	Основи дипломатії 578
о. Ігор Яців	Спілкування і співпраця з мас-медіа..... 590
Тематичний план курсу для нововисвячених єпископів УГКЦ..... 630	

владика Теодор Мартинюк

ЄПИСКОП ТА ЧЕРНЕЧІ ІНСТИТУЦІЇ: БОГОСЛОВСЬКО-ПАСТОРАЛЬНІ ТА КАНОНІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОВІДНОСИН ТА СПІВПРАЦІ

Вступ

Єпископ як отець і пастир своїх вірних повинен сприймати різноманітні прояви богопосвяченого життя як особливу благодать і Божий дар для єпархії. Він повинен у різний спосіб підтримувати богопосвячених осіб, які разом із ним мають обов'язок співпрацювати у повній гармонії. Всі інститути богопосвяченого життя, які здійснюють своє служіння на території єпархії, є її невід'ємною частиною, за винятком ставропігійних монастирів, для яких обов'язки єпархіяльного єпископа сповнює патріарх (кан. 101). Тому єпархіяльний єпископ повинен мати таке наставлення до богопосвяченого життя, щоб монахи і монахині в його єпархії справді почувалися її живою і активною частиною. Обов'язком єпархіяльного єпископа є також намагатися поширювати у своїй єпархії розуміння богопосвяченого життя посеред вірних і духовенства. Він повинен будувати приятні та братерські відносини між єпархіяльним духовенством і чернецтвом¹.

Єпархіяльний єпископ повинен розвивати різні форми співпраці єпархіяльних структур із інститутами богопосвяченого життя, а також ініціювати і підтримувати співпрацю між самими ченцями і черницями². Він повинен так координувати цю співпрацю, щоб, зберігаючи автономію

¹ Див. Конгрегація у справах єпископів, *Посібник для душпастирського уряду єпископів «Apostolorum Successores»*, Ватикан 2004, 99 (укр. пер.: Львів: Свічадо 2015) (далі в тексті – *Apostolorum Successores*).

² *Apostolorum Successores*, 98-107.

інститутів богопосвяченого життя, вони всі разом досягали спільної мети. Важливими є слова Отців Другого Ватиканського собору щодо співпраці ієрархії та чернецтва у спільному будівництві Тіла Христового: «Оскільки обов'язок церковної ієрархії – пасти Народ Божий і вести його на рясні пасовища (пор. Єз 34:14), то їй належить своїми законами мудро нормувати практикування євангельських рад, які винятково плекають досконалість любови до Бога і ближнього. Сама ж вона, слухняно йдучи за спонукою Святого Духа, приймає правила, запропоновані преславними мужами й жінками, та їх, далі впорядкувавши, офіційно схвалює. Також ієрархія своїм правом нагляду допомагає інститутам, заснованим у різних обставинах для розбудови Тіла Христового, успішно розвиватися відповідно до духу їхніх засновників»³.

Інститути богопосвяченого життя повинні здійснювати своє служіння у єпархії під проводом єпархіяльного єпископа і в повній згоді з ним⁴. Вони не можуть ізольовано провадити своєї діяльності, бо замість позитивних плодів це може принести негативні наслідки для Божого люду.

Інститути богопосвяченого життя поділяються, згідно з ККСЦ, на три категорії: папського, патріяршого та єпархіяльного права. Своєю чергою в УГКЦ, як і в усіх інших Церквах свого права, є різні види інститутів богопосвяченого життя, а саме: монастирі (канн. 433-503), чини, згромадження (канн. 504-553), товариства спільного життя на подобу чернечих (канн. 554-562), світські інститути (канн. 563-579), аскети, які наслідують пустельницьке життя, чи належать вони до інститутів посвяченого життя, чи ні, посвячені діви і вдови, які прилюдно сповідують у світі обіт чистоти (кан. 570), товариства апостольського життя (кан. 572). Стосовно цих двох критеріїв будемо розглядати різноманітні аспекти відносин і співпраці єпархіяльного єпископа з інститутами богопосвяченого життя.

Єпархіяльний єпископ та інститути богопосвяченого життя єпархіяльного права. Загальні положення

Інститути богопосвяченого життя єпархіяльного права доручені пастирській опіці єпархіяльного єпископа. Влада єпархіяльного єпископа

³ Другий Ватиканський собор, *Догматична конституція про Церкву «Lumen gentium»*, 45.

⁴ Див. Іван-Павло II, *Апостольське післясинодальне повчання про богопосвячене життя у світі і його місію у Церкві та у світі «Vita Consecrata»*, 25 березня 1996 р., 49.

відносно інститутів богопосвяченого життя єпархіяльного права стосується внутрішнього керівництва та чернечої дисципліни:

«Що стосується внутрішнього керівництва і чернечої дисципліни, то чернечі інститути, – хіба що право застерігає щось інше – якщо вони є [...] єпархіяльного права, то підлягають безпосередньо [...] єпархіяльному єпископові, залишаючи в силі кан. 418, § 2» (кан. 413).

Єпархіяльному єпископу допомагають інші ієрархи місця (протосинкел, синкел до справ чернецтва тощо)⁵. Однак для інститутів богопосвяченого життя ні єпископ, ані інші ієрархи місця не є настоятелями у властивому значенні цього слова (кан. 418 § 2), тобто єпархіяльний єпископ не має компетенції виконувати права й обов'язки настоятеля інституту богопосвяченого життя, які ККСЦ передбачено для настоятеля. Отже, інститути богопосвяченого життя підпорядковуються єпархіяльному єпископу згідно з нормами ККСЦ та партикулярного права УГКЦ (далі – ПП УГКЦ).

Щоб краще забезпечити добро деяких інститутів богопосвяченого життя чи потреби апостоляту деяких інститутів, Римський архиєрей може вийняти інститут богопосвяченого життя єпархіяльного права з-під влади єпархіяльного єпископа. Він може його підпорядкувати безпосередньо собі або якійсь іншій церковній владі (кан. 412 § 2).

Ієрарх місця має особливий обов'язок здійснити візитацію дому інституту богопосвяченого життя єпархіяльного права, якщо вищий настоятель це занедбав. Якщо було зауважено, що протягом п'яти років вищий настоятель не виконав свого обов'язку візитації і на зауваження ієрарха місця не відреагував, то останній повинен сам здійснити візитацію (кан. 420 § 3).

Єпархіяльний єпископ повинен випрацювати взірець звіту для інститутів богопосвяченого життя єпархіяльного права, які повинні висилати йому звіт раз на п'ять років (кан. 419 § 1).

⁵ Кан. 984 § 2: «Місцевими ієрархами, крім Римського Архиєрея, є єпархіяльний єпископ, екзарх, апостольський адміністратор, ті, хто, якщо немає вищеназваних, тимчасово є законно їх наступниками в управлінні, а також протосинкел і синкел, патріарх же, Верховний архиєпископ, митрополит, який очолює якусь митрополічу Церкву свого права, а також ті, які тимчасово є, згідно з приписами права, їх наступниками в управлінні, є місцевими ієрархами тільки щодо єпархії, якою управляють, дотримуючись кан. 101».

1. Єпархіяльний єпископ і монастирі єпархіяльного права

Монастир є єпархіяльного права, якщо він був заснований єпископом і не отримав декрету визнання Апостольського Престолу (кан. 434). Такий монастир підлягає безпосередньо єпархіяльному єпископу⁶. Згідно з кан. 414 § 1 головними завданнями єпархіяльного єпископа відносно монастирів єпархіяльного права є:

- 1) затверджувати устави монастирів та зміни до них, впроваджені згідно з приписами права, за винятком тих, що були затверджені вищою владою;
- 2) давати в окремих випадках і одноразово диспензи від тих уставів, які виходять поза владу чернечих настоятелів і про що вони у єпископа законно просять;
- 3) візитувати монастирі, також залежні, стільки, скільки разів виконує там канонічну візитацію або скільки разів, на його думку, спонукають справді особливі підстави.

1.1. Заснування монастирів єпархіяльного права

ККСЦ надає єпархіяльному єпископу право заснувати монастир свого права у своїй єпархії. Перш ніж це зробити, він повинен порадитися з патріархом, а поза територією патріяршої Церкви – з Апостольським Престолом (кан. 435). Рекомендується також порадитися з вищими настоятелями інших інститутів богопосвяченого життя, які містяться поблизу.

Кожен монастир свого права може засновувати залежні монастирі (філіяльні чи допоміжні) (кан. 436 § 1). Окрім виконання відповідних вимог типікона монастиря для правосильного заснування залежного монастиря, вимагається письмова згода влади, якій підпорядкований монастир свого права, та єпархіяльного єпископа місцевості, де цей монастир засновується (кан. 436 § 2). Єпископові також рекомендовано порадитися з вищими настоятелями інших інститутів богопосвяченого життя, які містяться поблизу.

ККСЦ також регулює деякі елементи апостоляту монастиря. Для заснування школи, гостинниці або подібного будинку, відокремленого від монастиря, потрібна письмова згода єпархіяльного єпископа (кан. 437 § 2)⁷.

⁶ Див. D. Salachas, *La vita consacrata nel Codice dei Canonici delle Chiese Orientali (CCEO)*, Bologna 2006, с. 90-92.

⁷ Там само, с. 92-99.

1.2. Утворення конфедерації монастирів свого права

Кілька монастирів єпархіяльного права, які належать до тієї самої єпархії і які підпорядковані єпархіяльному єпископові, можуть утворити між собою конфедерацію монастирів свого права, отримавши письмову згоду їхнього єпархіяльного єпископа. До обов'язків єпископа належить затвердити устав цієї конфедерації (кан. 439 § 1). Причинами створення такої конфедерації є взаємодопомога між монастирями, спільні проекти апостоляту, координація виховання монаших покликань тощо.

Якщо ж кілька монастирів свого права різних єпархій або ставропігійні монастирі в межах території патріяршої Церкви бажають об'єднатися у конфедерацію, то вона може утворитись за згодою патріярха, який повинен порадитися із зацікавленими єпархіяльними єпископами. Патріярх також затверджує устав цієї конфедерації (кан. 439 § 2). В інших випадках у справі утворення конфедерації слід звертатися до Апостольського Престолу (кан. 439 § 3).

Приєднання неконфедерованого монастиря свого права і відокремлення конфедерованого від конфедерації застерігається тій владі, про яку мова в кан. 439 (кан. 440 § 1)⁸.

1.3. Вибір настоятеля монастиря свого права

Настоятель монастиря свого права обирається на монастирській синаксі (загальній раді), скликаній згідно з уставом, із дотриманням канн. 947-960 та зі збереженням права єпархіяльного єпископа головувати на виборній синаксі особисто або через свого представника (кан. 443 § 1).

Якщо так передбачає типікон монастиря свого права, єпархіяльний єпископ затверджує вибраного настоятеля монастиря свого права:

«Якщо обрання вимагає затвердження, обраний повинен протягом восьми днів від дня прийняття вибору просити особисто або через когось іншого компетентну владу про затвердження, інакше він позбавляється права, яке впливає з виборів, хіба що доведе, що виправдана перешкода не дала змоги просити затвердження» (кан. 959 § 1).

Варто зауважити, що єпархіяльний єпископ не може безпідставно відмовити у затвердженні вибраного настоятеля, якщо визнає його здатним і якщо вибори були проведені згідно з приписами типікону і ККСЦ (кан. 960 § 1)⁹.

⁸ D. Salachas, *La vita consacrata*, с. 101-104.

⁹ Там само, с. 108-110.

1.4. Прийняття на новіціят

Настоятель монастиря свого права не може прийняти в новіціят священнослужителя, попередньо не порадившись із його єпархіяльним єпископом. Крім того, настоятель не може прийняти в новіціят такого священнослужителя, якого єпархіяльний єпископ не відпускає на підставі того, що його вибуття завдасть великої шкоди душам тих, які доручені його пастирській опіці, і якщо немає можливості його замінити (кан. 452 § 1)¹⁰.

Справи посагу, який може приносити кандидат до монастиря, контролює ієрарх місця:

«В уставі слід окреслити приписи щодо посагу, що його мають подати кандидати, якщо такий вимагається, і який має управлятися під особливим наглядом місцевого ієрарха, а також про повернення повного посагу без спілих плодів тому, хто покидає монастир з будь-якої причини» (кан. 454)¹¹.

1.5. Отримання свячень членами монастирів свого права

Типікон кожного монастиря свого права повинен регулювати дисципліну допущення своїх монахів до свячень. Архимандрит монастиря, згідно зі східною монашою традицією, може уділити нижчі свячення піддьяконату. Загальне право встановлює, що настоятель монастиря свого права може давати своїм ченцям після вічних обітів відпускні грамоти для свячень¹². Зазвичай ці грамоти відправляють єпархіяльному єпископові. У разі перебування монаха, представленого до свячень, у залежному монастирі, відпускні грамоти відправляють єпархіяльному єпископу місця, де міститься цей монастир. Щодо членів ставропігійного монастиря, то патріярх повинен вирішити, чи він сам уділятиме свячення, чи визначить іншого єпископа, якому слід відправити відпускні грамоти (кан. 472)¹³.

1.6. Призначення сповідників і духовників

Будь-який монастир повинен мати своїх сповідників і духовних отців, щоб кожен член монастиря міг мати вільний доступ до них для сповіді і духовного проводу. Їхню кількість повинен визначити настоятель

¹⁰ D. Salachas, *La vita consacrata*, с. 121-122.

¹¹ Там само, с. 123-125.

¹² На тему відпускних грамот див. А. Танасійчук, *Листи для свячень // Ius. Український Канонічний Вісник* 1 (2015) 161-170.

¹³ D. Salachas, *La vita consacrata*, с. 146-147.

монастиря свого права залежно від кількості монахів. Для звершення таїнства покаяння настоятель повинен призначити лише ієромонахів, що мають владу уділяти це таїнство. Натомість духівниками можуть бути призначені й ченці, які не мають свячень, але відзначаються духовною мудрістю і монашими чеснотами. Якщо ж монаша спільнота не має ієромонахів або ж якщо йдеться про жіночі монастирі, то місцевий єпархіяльний єпископ зобов'язаний призначити сповідників і духівників, вислухавши думку настоятеля чи настоятельки, які своєю чергою повинні порадитися зі своїми спільнотами про кандидатів для цього служіння (кан. 475 § 1).

Місцевий ієрарх повинен також подбати, щоб у кожному монастирі на його території регулярно відправляли Божественну Літургію, зокрема, коли йдеться про спільноти, які не мають ієромонахів. Тому він повинен призначити відповідного священика для служіння Літургії та для проповідування Слова Божого згідно з кан. 612, § 2 (кан. 475 § 2)¹⁴.

1.7. Межі клявзури у монастирі

Настоятель монастиря свого права за згодою своєї ради, керуючись типіконом монастиря, повинен визначити межі клявзури або ж, якщо є виправдана причина, їх змінити. Про встановлені норми він повинен письмово поінформувати місцевого єпархіяльного єпископа (кан. 477 § 3)¹⁵.

1.8. Перебування ченця поза монастирем

Єпархіяльний єпископ на прохання настоятеля монастиря єпархіяльного права розглядає справу надання дозволу на перебування ченця поза монастирем, якщо термін перевищує один рік, хіба що причинами відсутності монаха будуть студії чи лікування. У тих випадках настоятель вирішуватиме справу самостійно, керуючись приписами типікона (кан. 478)¹⁶.

1.9. Катехитичне навчання народу

У разі необхідності катехитичного навчання вірних місцевий ієрарх може звертатися до монахів:

«Якщо на думку місцевого Ієрарха потрібна допомога монастирів для катехитичного навчання народу, то всі Настоятелі, до яких звертається

¹⁴ D. Salachas, *La vita consacrata*, с. 148-150.

¹⁵ Там само, с. 152-153.

¹⁶ Там само, с. 153-154.

цей Ієрарх, повинні самі або через інших навчати народ у власних церквах» (кан. 479)¹⁷.

1.10. Парафіяльна діяльність

Особливим служінням монастирів у Церкві є молитва. Згідно з давніми канонами вселенських соборів та Святих Отців монахи не повинні займатися парафіяльною діяльністю. Тому у звичайних обставинах єпархіяльний єпископ не повинен засновувати парафій при монастирських храмах чи іменувати ієромонахів парохами. Проте у разі душпастирської необхідності він це може зробити, але за згодою патріярха, якщо йдеться про територію патріяршої Церкви, в усіх інших випадках – за дозволом слід звертатися до Апостольського Престолу (кан. 480)¹⁸.

1.11. Місце життя пустельника

Однією з форм монашого життя є пустельництво. Загальне право встановлює відповідні норми щодо пустельників (канн. 481-485), рівно ж типікон монастиря, в якому така форма життя дозволена, повинен передбачати відповідні норми. Проте, якщо йдеться про заснування пустельні поза територією монастиря, необхідна також письмова згода єпархіяльного єпископа (кан. 483)¹⁹.

1.12. Перехід члена одного монастиря до іншого монастиря

Єпархіяльний єпископ повинен чувати, щоб ченці монастирів єпархіяльного права не переходили з одного монастиря до іншого, хіба що цього справді вимагають відповідні причини. Тому право передбачає при переході ченця з одного монастиря єпархіяльного права до іншого монастиря єпархіяльного права, які розміщені в тій самій єпархії, згоду місцевого єпархіяльного єпископа. Якщо ж перехід відбувається до будь-якого іншого монастиря, потрібна також згода влади, якій цей монастир підпорядкований (кан. 487 § 2). Єпархіяльний єпископ не може дати згоди, не порадившись із настоятелем монастиря свого права, з якого відбувається перехід (кан. 487 § 3). Слід врахувати, що «для правосильності переходу до монастиря іншої Церкви свого права потрібна ще й згода Апостольського Престолу» (кан. 487 § 4)²⁰.

¹⁷ D. Salachas, *La vita consacrata*, с. 155.

¹⁸ Там само, с. 155-156.

¹⁹ Там само, с. 160-161.

²⁰ Там само, с. 165-167.

1.13. Перехід члена монастиря до чину чи згромадження

Загальне право передбачає компетенцію єпархіального єпископа також при переході члена монастиря до чину чи згромадження: «При переході з монастиря свого права до чину або згромадження слід дотримуватись із відповідними модифікаціями канн. 544 і 545» (кан. 488 § 3).

1.14. Ексклявстрація

Єпархіальний єпископ компетентний розглядати справу ексклявстрації члена монастиря єпархіального права: «Індульт ексклявстрації з монастиря свого права може надати тільки членові після довічних обітів на просьбу самого члена влада, якій підлягає монастир, вислухавши настоятеля монастиря свого права разом з його радою» (кан. 489 § 1).

Єпископ може надати такий індульт не більше, ніж на три роки (кан. 489 § 2). Він має таку саму компетенцію тоді, коли ексклявстрація накладена з поважних причин рішенням настоятеля монастиря та за згодою його ради (кан. 490). Ексклявстрований монах замість власного настоятеля, на підставі обіту послуху, підлягає єпархіальному єпископу місця, де він проживає (кан. 491)²¹.

1.15. Монах-священик, який отримав індульт виходу з монастиря

Єпархіальний єпископ, після відповідного дослідження, може прийняти до єпархії ієромонаха, який отримав індульт виходу з монастиря і повернення до мирського життя:

«Якщо монах після довічних обітів і свячення одержав індульт виходу з монастиря і повернення до мирського життя, то він не може священнодіяти, поки не знайде єпископа, який прийняв би його доброзичливо» (кан. 494 § 1).

Такий єпископ може приписати його до єпархії одразу або лише на п'ять років, а потім прийняти відповідне рішення (кан. 494 § 2)²².

1.16. Звільнення з тимчасових обітів члена монастиря свого права

Компетенція єпархіального єпископа щодо звільнення з тимчасових обітів регулює кан. 496 § 1-2: «Хто бажає під час тривання тимчасової професії з поважної причини вийти з монастиря і повернутися до мирського життя, повинен свою просьбу передати настоятелю монастиря свого права. Це прохання настоятель з думкою власною і своєю

²¹ D. Salachas, *La vita consacrata*, с. 168-173.

²² Там само, с. 177-179.

ради повинен переслати єпархіяльному єпископові, до якого належить, навіть якщо йдеться про монастирі папського права, у цьому випадку надати індульт виходу з монастиря і повернення до мирського життя, хіба що партикулярне право для монастирів у межах території патріяршої Церкви застерігає це патріярхові».

ПП УГКЦ не передбачає такого застереження:

«Прохання про повернення до світського життя члена монастиря під час тривання його тимчасових обітів настоятель монастиря, повідомляючи власну думку і думку своєї ради, повинен переслати єпархіяльному єпископові, у компетенції якого є надати індульт виходу з монастиря і повернення до світського життя, навіть якщо йдеться про монастирі папського права, за винятком ставропігійних монастирів» (ПП УГКЦ, кан. 67)²³.

1.17. Видалення монахів

Видалення ченця з вічними обітами з монастиря на підставі самого права регулюється кан. 497 § 1-2. У цьому випадку настоятель монастиря єпархіяльного права, здійснивши ретельне дослідження факту разом зі своєю радою та видавши окремим декретом ствердження дійсності порушення кан. 497 § 1, повинен негайно повідомити єпископа:

«Настоятель монастиря свого права за порадою своєї ради повинен, зібравши докази, негайно видати ствердження факту, щоб правно стало відомим відпущення і якнайскоріше повідомити про справу владу, якій монастир безпосередньо підлягає» (кан. 497 § 2).

У ситуації загрозового і дуже тяжкого випадку чи зовнішнього скандалу або ж якоїсь значної шкоди для монастиря настоятель монастиря єпархіяльного права повинен застосувати процедуру, передбачену кан. 498 § 1-2. Варто зауважити, що право надає настоятелю дві можливості: після негайного відсторонення ченця-порушника поза мури монастиря він може розпочати канонічний процес його видалення або ж може передати справу єпархіяльному єпископові (кан. 498 § 2). Єпископ повинен вирішити, чи повернути ту справу назад до монастиря для того, щоб відбувся канонічний процес видалення ченця, чи самому його здійснити. Якщо порушником є ієромонах, єпископ повинен також вирішити, чи може він священнодіяти, бо на підставі самого права такому ієромонаху заборонено священнодіяти аж до рішення єпархіяльного єпископа.

²³ D. Salachas, *La vita consacrata*, с. 180-181.

Декрет про видалення ченця з тимчасовими обітами, який належить до монастиря єпархіального права, передається, згідно з кан. 499, на затвердження єпархіальному єпископу:

«Під час тривання тимчасової професії член може бути відпущений настоятелем монастиря свого права за згодою його ради згідно з кан. 552 §§ 2 і 3, однак відпущення, щоб бути правосильним, повинно бути затверджене єпархіальним єпископом або патріярхом, якщо так велить партикулярне право для монастирів у межах території патріяршої Церкви» (кан. 499).

А згідно з кан. 68 ПП УГКЦ: «Під час тривання тимчасових обітів член монастиря свого права може бути видалений настоятелем монастиря свого права за згодою його ради згідно з кан. 552 §§2 і 3 ККСЦ, однак для правосильності, це рішення повинен затвердити єпархіальний єпископ, а у випадку ставропігійного монастиря – Верховний Архієпископ».

Декрет про видалення ченця, приналежного до монастиря єпархіального права, який склав вічні обіти, передається до виконання лише після затвердження єпархіальним єпископом: «Декрет про відпущення не можна передавати до виконання, якщо він не затверджений владою, якій підлягає монастир» (кан. 500 §4)²⁴.

1.18. Закриття монастиря єпархіального права

Монаша спільнота може використовувати комплекс монастиря свого права, філіяльного чи допоміжного, лише за призначенням, яке окреслене у декреті заснування монастиря. Використання монастиря єпархіального права для інших потреб можливе лише за згодою єпархіального єпископа: «Щоб монастир був використаний для інших потреб, вимагаються ті самі формальності, що і для заснування, хіба що йдеться про перетворення, яке стосується тільки внутрішнього керівництва і чернечої дисципліни» (кан. 437 § 3).

Єпархіальний єпископ повинен висловити свою думку патріярху, якщо йдеться про скасування монастиря свого права чи філіяльного. Так само, у разі необхідності скасування монастиря, він може подати прохання до патріярха:

«Патріярх може скасувати з поважної причини в межах території очолюваної ним Церкви монастир свого права або філіяльний єпархіального права, [...] за згодою Постійного синоду і на просьбу або за порадю єпархіального єпископа, якщо монастир є єпархіального права, і за

²⁴ D. Salachas, *La vita consacrata*, с. 181-189.

порадою настоятеля монастиря і голови конфедерації, якщо монастир є конфедеративний, із збереженням права на відклик, із припиненням чинності, до Римського архиєрея» (кан. 438 § 1).

Згода єпархіального єпископа потрібна також для скасування допоміжного монастиря (кан. 438 § 3). Варто зазначити, що у всіх випадках єпископ повинен добре вивчити справу, вислухати як настоятеля монастиря, так і монашу спільноту та взяти до уваги наміри ктиторів монастиря, якщо такі були²⁵.

2. Єпархіальний єпископ і згромадження єпархіального права. Загальні положення

«Згромадження є єпархіального права, якщо воно засноване єпархіальним єпископом, і не одержало декрету визнання Апостольським Престолом або патріархом» (кан. 505 § 2).

Головні завдання єпархіального єпископа стосовно згромаджень єпархіального права вказані у кан. 414 § 1:

- 1) затверджувати статuti та зміни до них, впроваджені згідно з приписами права, за винятком тих, що були затверджені вищою владою;
- 2) давати в окремих випадках й одноразово диспенси від тих статутів, які виходять поза владу чернечих настоятелів і про що вони у нього законно просять;
- 3) візитувати доми згромаджень стільки, скільки разів виконує там канонічну візитацію або скільки разів, на його думку, радять це справді особливі підстави.

Участь кількох єпархіальних єпископів передбачена у разі внесення змін до статутів згромадження єпархіального права, яке поширило свою діяльність на кілька єпархій (кан. 414 § 3).

2.1. Заснування згромадження єпархіального права

ККСЦ надає єпархіальному єпископу повну владу засновувати згромадження єпархіального права, однак попередньо він повинен порадитися з Апостольським Престолом, а на території матірної Церкви також і з патріархом (кан. 506 § 1).

Якщо патріарх у межах території своєї Церкви вважав би за потрібне надати згромадженню єпархіального права, яке поширилось на кілька

²⁵ D. Salachas, *La vita consacrata*, с. 99-101.

епархій, статус патріяршого права, то він повинен не тільки отримати згоду Постійного синоду, але й також вислухати думку зацікавлених єпархіяльних єпископів (кан. 506 § 3)²⁶.

2.2. Заснування і скасування домів згромадження єпархіяльного права

Будь-яке згромадження може правосильно заснувати свій дім лише за письмовою згодою єпархіяльного єпископа тієї території, на якій планується його заснування (кан. 509 § 1).

Така сама згода потрібна на відкриття школи, гостинниці або ж якогось окремого будинку: «Щоб були побудовані і відкриті школа, гостинниця або подібний будинок, відокремлений від дому згромадження, потрібна письмова згода єпархіяльного єпископа» (кан. 509 § 2; пор. кан. 437 § 2).

Дім згромадження не може бути закритий, хіба що після отримання думки єпархіяльного єпископа (кан. 510), але його згода не вимагається²⁷.

2.3. Прийняття свячень членами згромаджень єпархіяльного права

Вищий настоятель, керуючись статутами свого згромадження та нормами загального права, може давати членам з довічними обітами відпускні грамоти для свячень. Він повинен висилати їх до єпархіяльного єпископа, на території якого постійно проживає член, який прийматиме свячення. Вищий настоятель може вислати відпускні грамоти іншому єпископові, якщо єпархіяльний єпископ, якому належить право уділяти свячення:

- надав дозвіл;
- не належить до Церкви свого права, до якої належить кандидат до свячень;
- є відсутній.

Вищий настоятель має також вибір, якому єпископові висилати відпускні грамоти для свячень, якщо єпархіяльний престол вакантний і ним керує той, хто не є висвяченим єпископом.

В усіх вище зазначених випадках єпархіяльна курія письмово повинна поінформувати про це єпископа, який здійснюватиме свячення (див. кан. 537 § 1-2).

²⁶ D. Salachas, *La vita consacrata*, с. 198-200.

²⁷ Там само, с. 203-206.

2.4. Призначення сповідників

Сповідників у згромадженнях єпархіяльного права повинен призначати місцевий ієрарх, вислухавши настоятеля, який попередньо повинен порадитись із зацікавленою спільнотою (див. кан. 539 § 2)²⁸.

2.5. Норми щодо одягу членів згромадження єпархіяльного права

Члени згромаджень єпархіяльного права щодо носіння чернечого одягу поза власним домом повинні дотримуватися не тільки приписів власного статуту, а й норм, виданих єпархіяльним єпископом (кан. 540)²⁹.

2.6. Пасторальні потреби єпархії

Єпархіяльний єпископ повинен подбати про співпрацю з настоятелями та членами згромадження, коли йдеться про душпастирські потреби єпархії. Він може їх просити про допомогу (кан. 542).

Член згромадження, який отримав уряд пароха, окрім своїх чернечих настоятелів, підлягає єпархіяльному єпископу в тому, що стосується його парафіяльних обов'язків (кан. 543)³⁰.

2.7. Перехід до іншого чину або згромадження чи до монастиря свого права³¹

Про компетенцію єпархіяльного єпископа у разі переходу члена згромадження єпархіяльного права до іншого чину, згромадження чи монастиря говорить кан. 544 § 2: «Член може правосильно перейти від згромадження єпархіяльного права до іншого чернечого інституту єпархіяльного права за письмовою згодою місцевого єпархіяльного єпископа, де є головний дім чернечого інституту, до якого відбувається перехід, за порадою генерального настоятеля згромадження, від якого відбувається перехід, і за згодою генерального настоятеля згромадження або настоятеля монастиря свого права, до якого відбувається перехід, для висловлення такої згоди настоятелі потребують попередньої згоди своєї ради, або якщо йдеться про монастир – капітули».

²⁸ D. Salachas, *La vita consacrata*, с. 241-242.

²⁹ Там само, с. 242-243.

³⁰ Там само, с. 243-245. Щодо питань співпраці єпархії з інститутами богосвяченого життя див. також А. Танасійчук, *Договір про співпрацю між інститутом богосвяченого життя і єпархією/екзархатом* // *Ius. Український Канонічний Вісник* 1 (2015) 121-130.

³¹ D. Salachas, *La vita consacrata*, с. 245-249.

2.8. Вихід зі згромадження

Член із тимчасовими обітами не повинен покидати згромадження перед закінченням терміну обітів, хіба що має поважні причини, які він повинен представити генеральному настоятелю. Щодо виходу зі згромаджень єпархіяльного права, то індульт виходу, щоб був правосильним, має затвердити єпархіяльний єпископ, на території якого розміщений генеральний дім згромадження (кан. 546 § 2)³².

Якщо член згромадження з дуже поважних причин просить про індульт виходу зі згромадження і повернення до світського життя, то генеральний настоятель може переслати його прохання разом зі своєю думкою та думкою ради або єпархіяльному єпископу єпархії, в якій член, що подав прохання про індульт, має постійне місце проживання, або ж у межах території патріяршої Церкви патріярхові, який своєю чергою, перш ніж його надати, повинен порадитися з єпархіяльним єпископом (кан. 549 § 1-2)³³.

2.9. Ексклявстрація

У згромадженнях єпархіяльного права членові, який просить про ексклявстрацію, індульт може надати лише єпархіяльний єпископ, якому підлягає згромадження. Він повинен вислухати думку генерального настоятеля разом із його радою.

Так само й накласти ексклявстрацію на члена згромадження єпархіяльного права може єпархіяльний єпископ на прохання генерального настоятеля, який повинен отримати на це згоду своєї ради (кан. 548 § 1). Стосовно ієромонахів слід взяти до уваги також кан. 548 § 3 та кан. 494³⁴.

2.10. Видалення зі згромадження

Якщо статuti згромадження єпархіяльного права передбачають, що видалення члена з тимчасовими обітами належить до компетенції єпархіяльного єпископа, то в такому разі він повинен керуватися кан. 552 § 1-3³⁵.

Подібно й видалення зі згромадження єпархіяльного права члена з вічними обітами після відповідної процедури, передбаченої канн. 500-503, є у компетенції єпархіяльного єпископа, який має затвердити декрет про видалення³⁶.

³² D. Salachas, *La vita consacrata*, с. 249-250.

³³ Там само, с. 254-256.

³⁴ Там само, с. 252-254.

³⁵ Там само, с. 258-259.

³⁶ Там само, с. 259-261.

3. Єпархіяльний єпископ і товариства спільного життя на подобу чернечих єпархіяльного права

Члени товариства спільного життя на подобу чернечих сповідують євангельські ради на підставі певного священного вузла, а не чернечих обітів, і наслідують спосіб чернечого стану під керівництвом настоятелів відповідно до статутів (кан. 554 §1). Згідно з кан. 554 § 2, якщо товариство є єпархіяльного права, то воно залежить від єпархіяльного єпископа, подібно як і згромадження єпархіяльного права.

3.1. Заснування і скасування товариства

Згідно з кан. 556: «Заснування і скасування товариства, його провінцій або домів стосуються ті самі постанови, що і згромаджень, вміщені в канн. 506-510». Єпархіяльний єпископ може заснувати товариство спільного життя після консультацій з Апостольською Столицею та патріархом у межах території патріяршої Церкви (кан. 506 § 1)³⁷.

3.2. Допущення до свячень кооптованих членів товариства

Висилання відпускних грамот на свячення кооптованим членам товариства єпархіяльного права відбуваються згідно з кан. 560 § 1. Щодо єпископа, якому їх треба висилати, то діє та сама норма, що зобов'язує згромадження єпархіяльного права (кан. 537 § 2).

3.3. Видалення кооптованих членів товариства

Щодо видалення кооптованих членів товариства, то єпархіяльний єпископ має ті самі компетенції, що й до членів згромаджень. «Згідно з канн. 497 і 498 для відпущення члена, кооптованого довічно, компетентним є генеральний настоятель з дотриманням зрештою канн. 500-503; член, кооптований тимчасово, відпускається згідно з приписом кан. 552» (кан. 562 § 3).

3.4. Розв'язання священного вузла

Статути товариства можуть визначати, що владою, яка може розв'язувати священний вузол, є єпархіяльний єпископ. І тоді саме єпархіяльний єпископ матиме такі компетенції (кан. 562 § 4).

³⁷ Детальніше про це див. там само, с. 265-266.

4. Світські інститути єпархіяльного права

Визначення світського інституту подає кан. 563 § 1: «Світський інститут є товариством, в якому члени:

- 1) прагнуть повністю присвятити себе Богові через професію трьох євангельських рад, згідно зі статутами, зміцнену якимсь священним вузлом, потвердженим Церквою;
- 2) виконують апостольську діяльність на подобу закваски у світі і зі світу так, щоб усе пройнялось євангельським духом для зміцнення і зростання Тіла Христового;
- 3) не наслідують спосіб життя ченців, але живуть спільним життям, згідно з власними статутами;
- 4) священнослужителі або миряни, щодо всіх канонічних наслідків, залишаються кожний у своєму стані».

Єпархіяльний єпископ щодо світських інститутів єпархіяльного права має подібні компетенції, як і щодо згромаджень єпархіяльного права³⁸.

4.1. Заснування і скасування світського інституту

Компетенція єпархіяльного єпископа щодо норм про заснування чи скасування світського інституту є подібна до норм згромаджень єпархіяльного права: «Стосовно заснування і скасування світських інститутів, їхніх статутів і залежності від церковної влади, слід дотримуватись постанов про згромадження, вміщених у канн. 414, 506, 507, § 2, 509 і 510» (кан. 566).

4.2. Приписання до єпархії диякона, що належить до світського інституту єпархіяльного права

Поставлений на диякона член світського інституту приписується до єпархії, в яку він призначений на служіння, хіба що він отримає дозвіл бути приписаним до свого світського інституту (кан. 565).

4.3. Видалення кооптованого члена світського інституту

У разі видалення чи розв'язання священного вузла членів світського інституту єпархіяльного права слід керуватися кан. 568 § 2:

«Член, довічно кооптований до світського інституту, відпускається на підставі декрету, виданого згідно з приписом статутів, і якого пере-

³⁸ Детально про це див. там само, с. 277-279, 280-281.

давати до виконання не можна, якщо він не затверджений єпархіяльним єпископом або вищою компетентною владою, до цього єпархіяльного єпископа або влади належить також розв'язати священний вузол».

Варто зазначити, що єпархіяльний єпископ у вирішенні питань світських інститутів повинен взяти до уваги також норми ПП УГКЦ, які подані у кан. 69:

- «§ 1. Стосовно світських інститутів слід у всьому дотримуватися приписів загального права.
- § 2. Статут світського інституту повинен чітко визначити харизму цього інституту та способи її практичного впровадження в життя Церкви через служіння членів світського інституту.
- § 3. Статут світського інституту повинен точно окреслювати священний вузол, через прийняття якого особа стає членом світського інституту.
- § 4. Статут світського інституту повинен чітко визначити власний спосіб управління інститутом, вказати термін урядування настоятелів, а також спосіб набуття цього уряду.
- § 5. На уряд вищого настоятеля може бути обраний тільки довічно кооптований член світського інституту після того, як йому виповниться 35 років та принаймні 10 років професії».

Єпархіяльний єпископ та інститути богопосвяченого життя патріяршого права

Єпископи покликані до тісної співпраці з патріярхом. Також і щодо інститутів богопосвяченого життя патріяршого права єпископи мають певні права й обов'язки, які розглянемо нижче.

1. Єпархіяльний єпископ і ставропігійні монастирі³⁹

1.1. Заснування ставропігійного монастиря

Згідно з кан. 78 §2 для того, щоб патріярх в акті заснування монастиря свого права поза межами своєї єпархії, але в межах території патріяршої Церкви, міг надати йому привілей ставропігії, законодавець ставить певні вимоги, наведені нижче.

³⁹ Т. Мартинюк, *Ставропігійський монастир // Ius. Український канонічний вісник* 2 (2016) 172-182.

1. Поважна причина. Під поняттям *поважна причина* слід розуміти таку причину (такі причини), яка надає перевагу заснуванню саме ставропігійного монастиря, а не монастиря єпархіяльного права. Такими поважними причинами можуть бути: духовне й історичне значення того місця, де засновується монастир, для всієї патріяршої Церкви; майбутнє служіння цього монастиря для багатьох єпархій; численні покликання, які походять із різних частин патріяршої Церкви тощо. Право визначити, чи причина є поважною, належить патріярхові.
2. Консультація з єпархіяльним єпископом: патріярх повинен повідомити про свій намір єпископа місця, де планується заснувати монастир, і вислухати його думку. Для правосильності патріяршого декрету згода єпископа не вимагається.
3. Згода Постійного синоду, яка є необхідною умовою для правосильності акту заснування ставропігійного монастиря.

1.2. Права і обов'язки єпархіяльного єпископа стосовно ставропігійного монастиря

Ставропігійний монастир не є частиною жодної єпархії, а патріяршою територією, в межах якої патріярх виконує функцію єпархіяльного єпископа у всіх справах без винятку. Але якщо діяльність монахів виходить поза межі території ставропігійного монастиря, тоді вони зобов'язані дотримуватися законів і норм, установлених місцевим єпархіяльним єпископом, який має владу щодо таких справ, як:

- 1) прилюдна відправа Божого культу;
- 2) проповідування слова Божого народів;
- 3) релігійне і моральне виховання вірних, головно дітей;
- 4) катехитичне і літургічне навчання;
- 5) гідність духовного стану;
- 6) справи, які мають відношення до апостоляту⁴⁰.

⁴⁰ Перелік подано згідно з кан. 415 §1. Див. С. Pujol, *La vita religiosa orientale. Commento al Codice del Diritto Canonico Orientale (canoni 420-572)*, Roma 1994, с. 70, 137, 146-147. Протилежну думку висловлює проф. Д. Салахас, який, посилаючись на формулювання кан. 415 §1, вважає, що єпархіяльний єпископ має право візитувати ставропігійний монастир у всіх тих справах, які торкають їхньої пасторальної праці не тільки поза межами, але й на території монастиря. Див. D. Salachas, *La vita consacrata*, с. 68-69.

Стосовно вище згаданої діяльності монахів поза монастирем єпархіяльний єпископ має право здійснювати візитацію (канн. 205 §3, 415 §2).

Єпархіяльний єпископ, за згодою патріярха та настоятеля ставропігійного монастиря, може доручити ченцям справи, пов'язані з апостолятом, або ж обов'язки у своїй єпархії поза територією монастиря (кан. 415 §3). Ці пасторальні справи належатимуть до єпархіяльного апостоляту, й опіку над ними матиме єпархіяльний єпископ.

Якщо настоятель ставропігійного монастиря, отримавши повідомлення від місцевого ієрарха, не карає свого монаха, який допустився злочину поза монастирем, то місцевий ієрарх може покарати його навіть у тому випадку, коли цей чернець законно перебував поза монастирем і потім до нього повернувся (кан. 415 §4)⁴¹.

У разі, якщо б у ставропігійному монастирі чи храмі відбувалися зловживання, то місцевий ієрарх повинен вчинити в такий спосіб:

- 1) поговорити про це з настоятелем;
- 2) якщо настоятель не усунув цих зловживань, то він повинен негайно повідомити про цю справу патріярха (кан. 417)⁴².

2. Єпархіяльний єпископ і чини патріяршого права

2.1. Заснування чинів патріяршого права

Заснування чину належить до компетенції патріярха:

«Чин є [...] патріяршого права, якщо, заснований патріярхом, не одержав декрету визнання Апостольським Престолом» (кан. 505 § 1).

«Патріярх може засновувати чини [...] за згодою Постійного синоду і за порадою Апостольського Престолу» (кан. 506 §2).

Проте патріярх може попросити поради і думки зацікавлених єпархіяльних єпископів, зокрема тих, на території яких цей чин буде мати свої доми.

2.2. Заснування домів чину патріяршого права

Кан. 509 § 1 вимагає для заснування дому чину патріяршого права письмової згоди єпархіяльного єпископа. Якщо б таке заснування відбулося без його згоди, воно буде неправосильне.

⁴¹ С. Pujol пише, що місцевий ієрарх повинен сповістити про це патріярха. Див. С. Pujol, *La vita religiosa orientale*, с. 71.

⁴² D. Salachas, *La vita consacrata*, с. 70.

Щоб побудувати і відкрити школу, гостинницю або подібний будинок, відокремлений від дому чину, потрібна для кожного випадку також письмова згода єпархіяльного єпископа (канн. 509 § 2, 437 § 2).

2.3. Прийняття свячень членами чину патріяршого права

Так само як у 2.3. Прийняття свячень членами згромаджень єпархіяльного права.

2.4. Норми щодо одягу членів чину патріяршого права

Щодо чернечого одягу поза власними домами члени чину повинні також дотримуватися норм єпархіяльного єпископа (кан. 540).

2.5. Пасторальні потреби єпархії

Єпархіяльний єпископ може просити чин про допомогу у душпастирській праці. «Настоятелі мають дбати, щоб призначені ними ченці, особливо в єпархії, в якій проживають, якщо місцевий ієрарх або парох потребують їхньої допомоги для заспокоєння потреб вірних, охоче її подавали усередині і поза власними церквами з дотриманням характеру інституту і чернечої дисципліни» (кан. 542).

Член чину, який є парохом, підлягає єпархіяльному єпископу в тому, що стосується обов'язків пароха:

«Член чину [...], який є парохом, залишається зв'язаним обітами і надалі підлягає обов'язкам своєї професії, а також статутам, наскільки додержування їх може співіснувати з обов'язками його уряду, що стосується чернечої дисципліни, то він підлягає настоятелю, а в тому, що стосується уряду пароха, має ті самі права й обов'язки, що інші парох, і в такий самий спосіб підлягає єпархіяльному єпископові» (кан. 543).

2.6. Вихід з чину патріяршого права

У питаннях виходу члена з чину слід дотримуватися кан. 549 § 3:

«Індульт виходу з чину [...] має ті самі канонічні наслідки, що встановлені в кан. 493; ченця, який висвятився, стосується, крім того, кан. 494».

2.7. Видалення ченця з чину патріяршого права

У процедурі видалення члена з тимчасовими обітами слід пам'ятати про норму кан. 552 §1: «Член із тимчасовими обітами може бути відпущений генеральним настоятелем за згодою його ради, хіба що в статутах відпущення застережено єпархіяльному єпископові або іншій владі, якій підлягає чин [...]».

2.8. Скасування дому чину патріяршого права

Якщо планується скасування дому чину, то треба застосувати норму кан. 510:

«Дім чину [...] може бути правосильно скасованим лише за порадою єпархіяльного єпископа, скасування ж єдиного дому чину [...] застерігається тій владі, до якої належить, згідно з кан. 507, скасувати сам чин [...]».

3. Єпархіяльний єпископ і згромадження патріяршого права

Згромадження є патріяршого права, якщо воно було засноване патріярхом або визнане як таке його декретом і не одержало декрету визнання Апостольським Престолом (кан. 505 § 2, п. 2). Також і щодо таких згромаджень єпархіяльний єпископ має певні компетенції.

3.1. Заснування згромадження патріяршого права

Згідно з кан. 506 §2: «Патріярх може засновувати чини і згромадження за згодою Постійного синоду і за порадою Апостольського Престолу». Зрозуміло, що патріярх може також запитати думку зацікавлених єпархіяльних єпископів. ККСЦ передбачає також можливість переходу згромадження з єпархіяльного права в патріярше: «У межах території патріяршої Церкви згромадження єпархіяльного права, яке поширилось на більшу кількість єпархій цієї території, може набути патріярше право через декрет патріярха, завдяки пораді тих, які в цьому зацікавлені і за згодою Постійного синоду» (кан. 506 §3).

Також і цьому випадку слід було би взяти до уваги думку єпископів, на території яких це згромадження існує, а зокрема єпархіяльного єпископа, який заснував згромадження.

3.2. Заснування домів згромадження патріяршого права

У разі потреби заснування дому згромадження важливим є кан. 509 § 1:

«[...] Згромадження може правосильно заснувати дім лише за письмовою згодою єпархіяльного єпископа; якщо йдеться про заснування першого дому [...] згромадження патріяршого права в якійсь єпархії, то вимагається згода патріярха в межах території патріяршої Церкви або в інших випадках – Апостольського Престолу».

Варто також наголосити, що для заснування школи, гостинниці чи подібного будинку, відокремленого від дому згромадження, необхідна письмова згода єпархіяльного єпископа (канн. 509 § 2, 437 § 2).

3.3. Прийняття свячень

Щодо надсилання відпускних грамот компетенція єпископа є такою самою, як щодо свячень членів чинів (кан. 537 § 1-2).

3.4. Норми щодо одягу членів згромадження патріяршого права

Дотримання норм єпархіяльного єпископа поза домом згромадження є обов'язковим (кан. 540).

3.5. Пасторальні потреби єпархії

Слід дотримуватися норм, що стосуються чинів (канн. 542, 543).

3.6. Вихід зі згромадження патріяршого права члена з вічними обітами

Зобов'язують норми, що стосуються чинів (канн. 549 § 3, 494).

3.7. Видалення ченця із згромадження патріяршого права

Так само, як у чинах (кан. 552 §1).

3.8. Скасування згромадження патріяршого права

При скасуванні згромадження патріяршого права застосовується кан. 507 § 2:

«Законно засноване згромадження патріяршого [...] права, навіть якщо воно складається тільки з одного дому, може скасувати, крім Апостольського Престолу, патріярх у межах території очолюваної ним Церкви, порадившись із зацікавленими особами і за згодою Постійного синоду й Апостольського Престолу».

Серед зацікавлених осіб насамперед повинні бути єпархіяльні єпископи, на території яких діяло згромадження.

3.9. Скасування дому згромадження патріяршого права

Якщо планується закриття дому згромадження патріяршого права на території якоїсь єпархії, слід запитати думку місцевого єпархіяльного єпископа:

«Дім [...] згромадження може бути правосильно скасованим лише за порадою єпархіяльного єпископа, скасування ж єдиного дому [...] згромадження застерігається тій владі, до якої належить, згідно з кан. 507, скасувати саме [...] згромадження» (кан. 510).

4.1. Єпархіяльний єпископ і товариства спільного життя на подобу чернечих патріяршого права

ККСЦ щодо компетенції єпархіяльного єпископа стосовно товариств спільного життя на подобу чернечих не передбачає якихось особливостей порівняно з товариствами єпархіяльного права, тому за аналогією застосовуються норми, що регулюють згромадження патріяршого права.

4.2. Світські інститути патріяршого права

Окрім згаданих повноважень єпархіяльних єпископів щодо світських інститутів єпархіяльного права (канн. 565, 566 і 568 § 2), які є рівно ж важкими і для світських інститутів патріяршого права, стосовно останніх варто взяти до уваги норму, яка регулює приписання члена інституту до єпархії чи інституту: «Член світського інституту через дияконське свячення приписується як священнослужитель до єпархії, для служіння якій висвятився, хіба що внаслідок дозволу Апостольського Престолу або, якщо йдеться про світський інститут патріяршого права, з дозволу патріярха приписується до цього Інституту» (кан. 565).

Отже, член світського інституту патріяршого права з дияконськими свяченнями може бути приписаний, з дозволу патріярха, до власного інституту.

Єпархіяльний єпископ та інститути папського права

1. Єпархіяльний єпископ і монастирі папського права

«Монастир є папського права, якщо він був заснований Апостольським Престолом або визнаний як такий через його декрет [...]» (кан. 434). Таким чином, монастир підлягає безпосередньо Конгрегації у справах Східних Церков⁴³.

1.1. Заснування залежного монастиря монастирем папського права

Кан. 436 § 1 надає право монастиреві мати свої залежні монастирі, які можуть бути двох типів: «Кожний монастир свого права може мати

⁴³ Про компетенцію Конгрегації у справах Східних Церков щодо монастирів папського права та інших інститутів богосвяченого життя різних рівнів див. D. Sallachas, K. Nitkiewicz, *Rapporti interecclesiali tra cattolici orientali e latini. Sussidio canonico-pastorale*, Roma 2007, с. 66-67; L. Lorusso, *Casa religiosa e Sede Apostolica: le competenze della Congregazione per le Chiese Orientali // Iura Orientalia* 6 (2010) 162-189.

залежні монастирі, з яких одні є філіяльними, якщо на підставі самого акту заснування або декрету, виданого згідно з уставом, можуть претендувати на статус монастиря свого права, а інші є допоміжними».

Проте для заснування будь-якого залежного монастиря потрібна письмова згода не тільки Конгрегації у справах Східних Церков, але й місцевого єпархіяльного єпископа: «Для правосильного заснування залежного монастиря вимагається письмова згода влади, якій підпорядкований монастир свого права, і єпархіяльного єпископа місцевості, де цей монастир засновується» (кан. 436 § 2).

Слід пам'ятати, що також і стосовно монастирів папського права діють такі норми кан. 437:

- § 1. Дозвіл на заснування монастиря, в тому числі залежного, містить у собі право мати церкву і виконувати священнослужіння і побожні чинності, які властиві монастиреві згідно з приписом уставу, з дотриманням законно доданих застережень.
- § 2. Щоб були побудовані і відкриті школа, гостинниця або подібний будинок, відокремлений від монастиря, потрібна для кожного монастиря письмова згода єпархіяльного єпископа.

1.2. Використання монастиря (також залежного) для інших потреб

Якщо монастир планують використовувати для інших потреб, то дозвіл на це вимагає такої самої процедури, як при його заснуванні, тобто також письмова згода місцевого єпархіяльного єпископа, «хіба що йдеться про перетворення, яке стосується тільки внутрішнього керівництва і чернечої дисципліни» (кан. 437 § 3).

1.3. Скасування допоміжного монастиря

Допоміжний монастир, який підпорядковується монастирю папського права, може бути скасований «на підставі декрету настоятеля монастиря, від якого він залежить, згідно з приписом уставу і за згодою єпархіяльного єпископа» (кан. 438 § 3).

1.4. Прийняття на новіціят священнослужителя

Настоятель монастиря папського права не може прийняти в новіціят священнослужителя без попередньої консультації з його єпархіяльним єпископом, а також не може його прийняти, якщо єпископ заперечує: «Недозволеним є приймання на новіціят приписаних до єпархії священнослужителів без поради власного єпархіяльного єпископа, недозволено приймається, якщо єпархіяльний єпископ заперечує на підставі того, що

їх вибуття завдасть тяжкої шкоди душам, чого інакше не можна уникнути, або, якщо йдеться про тих, хто, призначений до свячень в монастирі, зазнає якоїсь перешкоди, визначеної правом» (кан. 452 § 1).

1.5. Контроль за посагом

Місцевий ієрарх повинен контролювати справи, пов'язані з посагом, також стосовно кандидатів до монастирів папського права (кан. 454).

1.6. Прийняття свячень

Щодо того, якому єпископу відправляти відпускні грамоти, слід керуватися кан. 472: «Настоятель монастиря свого права, згідно з приписом уставу, може дати своїм членам після довічних обітів відпускні грамоти для свячення, ці грамоти слід відправити місцевому єпархіяльному єпископові, де знаходиться монастир, також залежний [...]».

1.7. Призначення сповідників і духівників

Стосовно призначення сповідників і духівників у монастирях папського права застосовуються норми кан. 475 § 1 так, як і в усіх інших монастирях.

1.8. Призначення капеланів

Якщо б монастир папського права не мав ієромонахів, то обов'язком місцевого ієрарха є призначити капеланів (кан. 475 § 2).

1.9. Визначення меж клявзури

Настоятель монастиря папського права, якщо визначає чи змінює, за згодою своєї ради, межі клявзури, повинен повідомити про це єпархіяльного єпископа (кан. 477 § 3).

1.10. Катехитичне навчання народу

Місцевий ієрарх може звертатися про допомогу до монастиря папського права щодо катехитичного навчання народу (кан. 479).

1.11. Священнослужитель, який залишив монастир папського права

Стосовно ієромонаха, який був членом монастиря папського права й отримав індульгт виходу з монастиря, єпархіяльний єпископ повинен керуватися нормою кан. 494 § 1.

1.12. Вихід з монастиря папського права члена з тимчасовими обітами

Єпархіальний єпископ має право надати індульгт виходу з монастиря монахові з тимчасовими обітами згідно з нормами кан. 496 § 1-2 та кан. 67 ПП УГКЦ.

1.13. Видалення монаха з тимчасовими обітами з монастиря папського права

До компетенції єпархіального єпископа рівно ж належить затвердження декрету про видалення монаха з тимчасовими обітами. У цьому випадку, окрім кан. 552, §§ 2 і 3, застосовуються кан. 499 та кан. 68 ПП УГКЦ.

2. Єпархіальний єпископ і чини папського права

Кан. 505 § 1 подає визначення чину папського права: «Чин є папського права, якщо він заснований Апостольським Престолом або через його декрет був визнаний як такий [...]».

2.1. Заснування дому чину папського права

Для правосильного заснування дому чину папського права потрібна письмова згода єпархіального єпископа (кан. 509 § 1). Для чинів папського права залишається чинним також кан. 437.

2.2. Скасування дому чину папського права

Єпархіальний єпископ повинен висловити свою думку, якщо йдеться про закриття дому чину, який міститься на його території: «Дім чину [...] може бути правосильно скасованим лише за порадою єпархіального єпископа, скасування ж єдиного дому чину або згромадження застерігається тій владі, до якої належить, згідно з кан. 507, скасувати сам чин або згромадження» (кан. 510).

2.3. Відпускні грамоти

Щодо відпускних грамот, то компетенція єпископів є однаковою у випадку свячень членів усіх чинів (кан. 537 § 1-2).

2.4. Одяг членів чину папського права

Як і у випадку інших інститутів богопосвяченого життя, діє норма кан. 540.

2.5. Пасторальні потреби єпархії

Члени чину папського права співпрацюють з єпархією у пасторальних питаннях, керуючись канн. 542, 543.

2.6. Вихід з чину папського права члена з вічними обітами

Індульт виходу з чину та повернення до мирського життя має канонічні наслідки, які окреслені нормою кан. 493. Керуючись кан. 494 § 1-2, єпархіяльні єпископи не повинні приймати ієромонахів, які вийшли з чину, без належного розізнання (кан. 549 § 3).

2.7. Видалення ченця з тимчасовими обітами з чину папського права

У тих чинах папського права, у статутах яких є застереження, що видалення належить до компетенції єпархіяльного єпископа, місцевий єпископ має владу, після відповідної канонічної процедури, видалити ченця з тимчасовими обітами (кан. 552 § 1).

3. Єпархіяльний єпископ і товариства спільного життя на подобу чернечих папського права

Щодо товариств спільного життя на подобу чернечих, то немає особливостей порівняно з товариствами єпархіяльного чи патріяршого права, тому за аналогією застосовуються норми, що регулюють згромадження.

3.1. Єпархіяльний єпископ і світські інститути папського права

Компетенція єпархіяльного єпископа щодо світських інститутів папського права подібна до тієї, що він має відносно згромаджень із застосуванням також відповідних канн. 565, 566 та 568 § 2.

3.2. Єпархіяльний єпископ і згромадження папського права

Див. 3.2. Єпархіяльний єпископ і чини папського права.

Єпархіяльний єпископ та інші форми богопосвяченого життя

Єпархіяльний єпископ і аскети, посвячені діви та вдови

Кан. 570 надає право нижчим законодавцям встановлювати «інші види аскетів, які наслідують пустельницьке життя, чи належать вони до інсти-

тутів посвяченого життя, чи ні, подібно окремо становляться посвячені діви і вдови, прилюдно сповідуючи у світі обіт чистоти».

На основі цього канону Синод єпископів УГКЦ опрацював відповідні норми, що передбачають законодавчу ініціативу єпархіального єпископа, який, виходячи з духовних потреб вірних, що стремлять до богопосвяченого життя, має право встановлювати різні форми аскетів, які передбачені у кан. 70 ПП УГКЦ:

«Посвячене життя може виражатися також у формах різних видів аскетів та посвячених дів чи вдів:

1. Інститути богопосвяченого життя можуть мати різні види аскетів, які наслідують пустельницьке життя і належать до цих інститутів.
2. Єпархіальний єпископ може дозволити існування різних видів аскетів, які безпосередньо йому підлягають і для яких він затверджує норми їхнього життя.
3. Єпархіальний єпископ може благословити посвячене життя дів чи вдів, які прилюдно сповідують у світі обіт чистоти»⁴⁴.

Єпархіальний єпископ і розрізнення нових форм богопосвяченого життя

ККСЦ ставить перед єпархіальними єпископами також завдання розрізнення нових дарів щодо богопосвяченого життя. Однак вони не можуть їх затверджувати. «Затверджувати нові форми посвяченого життя застережено тільки Апостольському Престолові, патріярх і єпархіальні єпископи повинні старатись розрізняти нові дари посвяченого життя, довірені Церкві Святим Духом, і допомагати зачинателям, щоб краще виражали цілі і захищали їх відповідними статутами» (кан. 571).

Влада єпархіального єпископа відносно всіх інститутів богопосвяченого життя, що розміщені на його території»⁴⁵

Компетенція ієрарха місця щодо всіх ченців

Кан. 415 § 1 подає перелік повноважень місцевого ієрарха щодо всіх інститутів богопосвяченого життя: «Усі ченці підлягають владі місцевого

⁴⁴ Детальніше див. D. Salachas, *La vita consacrata*, с. 283-288.

⁴⁵ Там само, с. 67-70.

ієрарха в тому, що стосується прилюдної відправи Божого культу, проповідування слова Божого народові, особливо ж релігійного і морального виховання вірних, головню дітей, катехитичного і літургічного навчання, гідности духовного стану, а також різних справ, які мають відношення до апостоляту».

Отже, варто ще раз наголосити, в яких питаннях кодекс надає владу ієрарху місця щодо інститутів богопосвяченого життя:

- 1) прилюдна відправа Божого культу;
- 2) проповідування слова Божого народові;
- 3) релігійне і моральне виховання вірних, головню дітей;
- 4) катехитичне і літургічне навчання;
- 5) гідність духовного стану;
- 6) справи, які мають відношення до апостоляту.

Право і обов'язок єпархіяльного єпископа до канонічної візитації

Стосовно згаданих вище справ єпархіяльний єпископ має право здійснювати візитацію: «Єпархіяльний єпископ має право й обов'язок візитувати поодинокі монастирі і дома чинів чи згромаджень на його території у цих справах, скільки разів виконує там канонічну візитацію або скільки разів, на його думку, вимагають такого рішення поважні причини» (кан. 415 § 2).

Єпархіяльний єпископ за згодою настоятелів може доручити ченцям діла апостоляту або обов'язки у своїй єпархії

Ці пасторальні справи належатимуть до єпархіяльного апостоляту, й опіку над ними матиме єпархіяльний єпископ, який також повинен подбати про допомогу в їхній реалізації. Звичайно, він повинен обов'язково враховувати харизму кожного інституту богопосвяченого життя: «Єпархіяльний єпископ тільки за згодою компетентних настоятелів може доручити ченцям діла апостоляту або обов'язки, властиві єпархії, зберігаючи загальне право і чернечу дисципліну, власний характер і специфічну мету інститутів» (кан. 415 § 3).

Покарання членів інститутів богопосвяченого життя

Якщо настоятель, отримавши повідомлення від місцевого ієрарха про скоєння злочину членом інституту богопосвяченого життя, його не карає,

то цей же місцевий ієрарх може покарати цього члена навіть у тому разі, коли той законно перебував поза домом інституту і потім до нього повернувся (кан. 415 § 4).

Проблеми в домах чину, згромадження, монастиря папського чи патріяршого права

Найвищий законодавець дбає про недопущення та швидке усунення зловживань у домах інститутів богопосвяченого життя. Він зобов'язує місцевого ієрарха повідомити владу, якій підлягає цей інститут богопосвяченого життя: «Якщо в доми інститутів патріяршого чи папського права та їхні церкви проникли зловживання і настоятель, попереджений місцевим ієрархом, не зумів цьому зарадити, цей же місцевий ієрарх зобов'язаний негайно передати справу владі, якій цей інститут безпосередньо підлягає» (кан. 417).

Надзвичайна візитація домів чину, згромадження, монастиря папського чи патріяршого права

ККСЦ зобов'язує місцевого ієрарха провести візитацію чернечого дому, якщо вищий настоятель занедбав свій обов'язок: «Місцевий ієрарх повинен візитувати всі чернечі доми, якщо вищий настоятель, до якого за законом належить візитація, протягом п'яти років їх не візитував і всупереч нагадуванню місцевого ієрарха занедбав їх візитувати» (кан. 420 § 3).

Зустрічі з настоятелями

Місцевий ієрарх повинен цікавитися життям усіх інститутів богопосвяченого життя. Однією із форм такого контакту є зустрічі з настоятелями: «Патріярхи і місцеві ієрархи повинні підтримувати зустрічі з настоятелями ченців, у встановлені реченці і скільки разів це видається доцільним, щоб, порадившись взаємно, діяли згідно для справ апостоляту, виконуваних членами» (кан. 416).

Закінчення

Тісна співпраця єпархіяльного єпископа, духовенства, вірних із інститутами богопосвяченого життя, дієва участь цих інститутів у житті Божого люду єпархії, очевидно, зі збереженням власної внутрішньої дисципліни

і порядку, є одним із знаків розвитку Божого Царства на землі, адже тоді богопосвячені особи стають свідками Небесного Царства для всіх людей навколо. Однак якими болючими і шкідливими є непорозуміння і напруга, які, на жаль, можуть виникати від неправильного сприйняття різними сторонами свого служіння у Христовій Церкві. Усі сторони мають уникати конкуренції, вивищення, заздрости, впертості⁴⁶.

Єпархіяльний єпископ може відіграти особливу роль у розвитку нашого життя. Для всієї християнської спільноти монастирі були місцями, які пригадували пріоритет духовного життя та першорядне значення молитви для християнського життя. На Сході монахи були авторами духовної літератури, значення якої є непроминаюче протягом багатьох століть аж до сьогодні. Монаше життя, хоча й відзначається своєю традиційністю, зберігаючи в собі основні і незмінні елементи, було завжди відкрите на діяння Святого Духа і відгукувалося на різноманітні потреби Божого люду⁴⁷. Тож як пастир і глава своєї єпархії єпископ повинен вміло відчитувати у душах своїх вірних натхнення Святого Духа до монашого життя і його підтримувати та розвивати. Знаменними щодо цього є слова папи Франциска до єпископів у його листі з нагоди Року богопосвяченого життя:

Врешті, особливим чином звертаюся до моїх братів в єпископстві. Нехай цей Рік буде нагодою, щоб щиро і з радістю прийняти богопосвячене життя як духовний скарб на благо не тільки чернечої родини, але всього Христового Тіла (пор. *Lumen gentium*, 43). «Богопосвячене життя є даром для Церкви, воно зродилося в Церкві, зростає в Церкві та повністю зорієнтоване на Церкву»⁴⁸. Тож, будучи даром для Церкви, воно не є ізольованою або маргінальною дійсністю, але якнайглибше до неї належить, перебуває у самому серці Церкви як вирішальний чинник її місії, оскільки виражає внутрішню природу християнського покликання і спрямування всієї Церкви-Нареченої до єднання з єдиним Нареченим; і, таким чином, «невід'ємно належить до її життя та святості» (*Lumen gentium*, 44).

⁴⁶ Див. Франциск, *Апостольське послання до всіх богопосвячених осіб з нагоди Року богопосвяченого життя* (21 листопада 2014 року), II, 3.

⁴⁷ Див. *Лист префекта Конгрегації у справах Східних Церков Леонардо кардинала Сандрі до богопосвячених осіб з нагоди Року богопосвяченого життя* (15 січня 2015 року), 4.

⁴⁸ Його Ексц. Монс. Х. М. Бергольйо, *Виступ на Синоді про богопосвячене життя і його місію в Церкві та в світі*, XVI Генеральна асамблея, 13.10.1994.

У цьому контексті закликаю вас, пастирів місцевих Церков, особливо дбати про плекання у своїх громадах різноманітних харизм, як історичних, так і нових, підтримуючи, оживляючи й допомагаючи їм у розпізнаванні, з лагідністю і любов'ю бути близькими у ситуаціях страждання і слабкості, в які можуть потрапити деякі богопосвячені особи, і, особливо, просвітлюючи Божий люд своїми повчаннями про цінність богопосвяченого життя, щоб, таким чином, спричинитися до сяяння його краси і святости у Церкві.⁴⁹

⁴⁹ Франциск, *Апостольське послання до всіх богопосвячених осіб з нагоди Року богопосвяченого життя*, III, 5.

Релігійне видання

**УЧИТЕЛЬСЬКЕ,
СВЯТИТЕЛЬСЬКЕ
І ПАСТИРСЬКЕ
СЛУЖІННЯ
ЄПИСКОПА УГКЦ**

Науковий редактор

Марія Горяча

Літературний редактор

Микола Янів

Комп'ютерна верстка

Юрій Пелех

Підписано до друку 29.12.2017 р. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура «Minion Pro».
Ум. друк. арк. 51,35. Ум. фарбовід 67,5. Обл.-вид. арк. 33,5. Зам.

ТзОВ Видавництво «Свічадо»
(Свідоцтво серії ДК №1651 від 15.01.2004)
79008, м. Львів, а/с 808, вул. Винниченка, 22.
Тел./факс: (032) 244-57-44
e-mail: post@svichado.com, url: www.svichado.com

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
у друкарні ТзОВ «Зерцало»
(Свідоцтво серії ААВ № 219930 від 30.01.2013 р.)
вул. Січових стрільців, 35а, с. Кротошин,
Пустомитівський р-н, Львівська обл., тел. (032) 253-05-45